

קובץ

הערות וביאורים

בתורת כ"ק אדמו"ר שליט"א

בפש"מ, רמב"ם, נגלה וחסידות

ראש השנה לחסידות

- חג החגים -

י"ט כסלו

וישלח

גליון יא (תקכב)

יוצא לאור על ידי

תלמידי בית המדרש דמוסד חינוך אהלי תורה

ברוקלין, ניו יארק

417 טראי עוועניו

ה' תהא שנת נסים

מאתיים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר הצ"צ

שנת הארבעים לנשיאות כ"ק אדמו"ר שליט"א

בי"ה עש"ק פרשת וישלח, חג החגים - י"ט כסלו תהא שנת
נסים.

ת ו כ ן ה ע נ י נ י ם

שיחות

- 5 גילוי העצמות בימוה"מ ודלעת"ל (גליון)
16 סימני טהרה בבחמות ודגים.

לקוטי שיחות

- 6 בכל דרכיך דעהו של מעשיך לשי"ש
7 ד' מאות איש נשמטו אחד אחד
8 נתאו חכמים לימוה"מ
10 הוסיף רשעה על רשעתו

אגרות קודש

- 11 על פי התורה אשר יורוך ואשר יאמרו לך תעשה
14 תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם

פשוטו של מקרא

- 17 הערות בפרש"י בפרשתינו
19 בפרש"י כט, יח (גליון).

נגלה

19 יעבר ואל יחרג ויכול להמלט (גליון)

שונות

22 ספרי חקירה (גליון)
23 יי מיני כלי זמר
24 בענין גילוי אליהו - בגמרא
24 קשר בין האבות לרבותינו נשיאנו
25 הערות לתרגום האנגלי לתניא
25 הערות על "ספר התמימים"
שינוי בתוארי אדה"ז בחתימות בניו בהסכמה/הקדמה
30 לתניא/שו"ע.. . . .

מספר פאקסמיליא לשלוח הערות: 9289 - 439 (718)

ש י ח ו ת

גילוי העצמות בימוה"מ ודלעת"ל

הת' יי"צ הכהן פעלדמאן

≈ תות"ל 770 ≈

בגליון דפי ויצא (עי' 8) הביא הת' א. קפלון מ"ש בהדרן בנוגע למה שיומשך בעולם גילוי אלקות שלמעלה מגדרי העולם ע"י ביטולם וביאר הת' הנ"ל דהביאור בזה כמשנ"ת בכמה שיחות לאחרונה דזהו ע"י אור שלמעלה מעליונים ותחתונים דבכחו לחבר הפכים ועפ"י הקשה הת' הנ"ל דאיזה כח יש לאור לחבר ה"ה עצמו בגדר עליונים ותירץ בזה גופא כוונת העצמות דבתוך גדרי הנבראים יהי נמצא אור שלמעלה מגדרי העולם עיי"ש.

וממשיך להקשות דבהערה 15 מבואר שהרמב"ם מדבר כ"ז בתקופה הראשונה של ימות המשיח ועפ"י יש קלאץ קושיא דאם כל המבואר כאן, הרי"ז בתקופה הראשונה וכבר אז יש ידיעת העצמות ובאופן שחודר את מציאות האדם א"כ מהו החידוש (ע"פ דא"ח) של הזמן דלע"ל שאחר ב' התקופות?

והנה משאלות אלה נראה דנעלם ממנו הערה 31 דכתוב מפורש וז"ל: ויש לתווד עם המבואר כאן שענין זה הוא (גם) בבבא הב' שבהלכה אף . . כי אמיתת המצאו קאי (גם) על דרגת האלקות שבערך לגדרי הנמצאים (מצוי ראשון) כפי שהיא מצד עצמה . . אלא שמצד אמיתת המצאו דמצוי ראשון הביטול הוא באופן שכל הנמצאים לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו ואילו מצד דרגת האלקות שלמעלה מגדרי הנמצאים, הוא אינו מצוי, הביטול הוא באופן שאין דבר אחר יכול להמצאות.

ועפ"י מובן דאין זה עצמות מה שחודר וכו' [ומ"ש בההדרן בכ"מ עצמות י"ל שבנוגע לנבראים האור שלמעלה ממציא אותם נקי עצמות וכו'] רק אמיתת המצאו דמצוי ראשון, והחיבור בא כמפורש בההדרן ע"י **ביטולם** וכמבואר בההדרן ולא מצד

פשיטות האור דאין רמז לזה בהחדרן ועפ"י ירדה קושייתו הראשונה.

וגם בנוגע לקושייתו הב' עפ"י הערה זה י"ל דמתורץ קושייתו דבתקופה הב' תומשך בגלוי גם ה"הוא אינו מצוי" לכן "אין דבר אחר יכול להמצאות" כמ"ש ברמב"ם די"ל דזהו ענינו של יבטל מנהגו של עולם והיינו דאין דבר אחר יכול להמצאות בגדרם רק שיבטל מנהגו של עולם ומובן ע"פ המבואר בדא"ח בכ"מ דיהי' דרגות אין סוף בזה.

ל ק ו ט י ש י ח ו ת

בכל דרכיך דעהו של מעשיך לש"ש

הרב שלום האריטאנאוו
~ משפיע בישיבה ~

בלקו"ש חט"ו ע' 44 ואילך מביא מ"ש בזהר דבשית מאה שנין לשיתתא יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא ומבועי לתתא ויתתקן עלמא לאעלא בשביעאה, ומבואר שם השייכות דחכמת הטבע לחכמת התורה בכמה אופנים, ומהם: (א) שהתפתחות דחכמות העולם משמשים דוגמא לעניני תורה וכמו הכח שישנו בטבע העולם שקול האדם גם כשהוא מדבר במקום בעולם, הנה תיכף ומיד נשמע בריחוק מקום, עד קצוי ארץ לבנה וכו' ע"י טעלפאון" ויתירה מזו ע"י "ראדיא", ולאחרונה, גם: יכולים לראותו וכל תנועותיו - וענין זה נותן ציור מוחשי בהענין של, להבדיל, "עין רואה ואוזן שומעת". (ב) יתירה מהנ"ל: אמיתית הכוונה של ההתפתחות דחכמות אלו הוא, כאשר משתמשים בחכמות העולם עצמן בשביל ענין התומ"צ. ולדוגמא: כאשר משתמשים בראדיא בשביל להפיץ פנימיות התורה, שע"י נשמע ונלמד ענין של פנימיות התורה בגשמיות ובכל קצוי תבל. ע"כ תוכן הביאור דשני אופנים אלו (ועיי"ש עוד ביאור שלישי).

ולכאורה צריך ביאור: מבואר בכמה שיחות החילוק בין "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" ל"ובכל דרכיך דעהו": דוכל מעשיך יהיו לשם שמים הוא רק מה שמשתמש בהדבר הגשמי בשביל אלקות, אבל בזה עצמו אינו רואה שום אלקות, משא"כ "ובכל דרכיך דעהו" הוא נעלה יותר, מה שיודע אלקות מהדבר הגשמי עצמו, שמהגשמי עצמו הוא ישיג אלקות. ועפ"י צריך להיות גם כאן להיפך: דזה שמשתמש עצמו ב"ראדיא" בשביל להפיץ חסידות ה"ז ביחס להרדיא דוגמת וכל מעשיך יהיו לשם שמים; משא"כ זה שע"י מבין את הענין ד"עין רואה ואוזן שומעת" ה"ז ביחס להרדיא דוגמת הענין ד"ובכל דרכיך דעהו", שהוא נעלה יותר מ"ובכל מעשיך יהיו לשם שמים", ובהשיחה מבואר להיפך שענין נעלה יותר?

ואולי י"ל דאה"נ האופן הראשון הוא "ובכל דרכיך דעהו" והאופן השני הוא "וכל מעשיך יהיו לשם שמים", אלא שבפרט אחד "וכל מעשיך יהיו לשם שמים", הוא נעלה יותר, מצד הכוונה **דתומ"צ**, וכמבואר בארוכה בקונטרס ג' תמוז ה'תשמ"ט, עיי"ש בארוכה.

ולהעיר שעפ"י מבואר ג"כ מה ש"בכל דרכיך דעהו" הוא פסוק בתושב"כ, משא"כ "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" הוא מאמר חז"ל, תושבע"פ. ולכאורה תושבע"פ מוסיפה על תושב"כ.

~~~~~

ד' מאות איש נשמטו אחד אחד

קבוצה מאברכים לומדי השיחות
הרב אליהו סלאווין
≈ יו"ר ≈

בלקו"ש דשבת זו בסוף סעי' ב' מבאר מנליה לרש"י בפשוטו של מקרא (לג,טז) דוישב ביום ההוא עשו לדרכו, שה"י עשו לבדו, כי ד' מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד? משום דבפשטות תמוה דלמה שב עשו לדרכו תיכף ביום ההוא ולא המשיך בתחבולותיו להרע ליעקב? דהרי אפילו בלבן שלא הי'

שנאתו גדולה כ"כ ליעקב מצינו שבא אלקים אל לבן בחלום לילה והזהירו מלדבר עם יעקב מטוב ועד רע, אבל כאן תמוה למה ויותר עשו לגמרי על מזימותיו ושב לדרכו, ולתרץ שאלה זו פרש"י שהד' מאות איש נשמטו ממנו כו' ולכן לא הי' ביכולתו של עשו לעשות מאומה נגד יעקב כיון שנשאר לבדו עיי"ש.

ולכאורה צריך ביאור דהרי לקמן בסעי' ג' מבואר שהד' מאות איש נשמטו וברחו משום שהיו יראים לנפשם, ומבאר הטעם עפ"י פירש"י לעיל (לג,ח) שעשו ואנשיו פגעו "כתות של מלאכים.. שהיו דוחפים אותו ואת אנשיו ואומרים להם כו' **הכו הכו כו"י** עיי"ש, וא"כ אפ"ל דזה גופא פעל היראה גם בעשו דלכן חזר ביום ההוא לדרכו, כשם שזה עצמו פעל יראה על הד' מאות איש, והיינו דאף שנשאר גם אח"כ בשנאתו מ"מ התיירא ללחום כנגדו מצד המלאכים, או אפ"ל מצד שראה שיעקב נצח שרו של עשו, וכדמובא לעיל דברי רש"י (לג,י) שיעקב הזכיר לו ראיית המלאך כדי **שיתירא** הימנו ויאמר ראה מלאכים וניצול איני יכול לו מעתה עיי"ש. וא"כ מנלן לומר דהטעם שלא המשיך ללחום הוא משום שהד' מאות איש נשמטו וכו' דילמא הם מחמת אותו הטעם שפעל על הד' מאות איש כנ"ל, או משום שניצל מהמלאכים? וצ"ב.

~~~~~

נתאו חכמים לימיה"מ

הרב לוי יצחק גינזבורג
≈ ברוקלין נ.י. ≈

בלקו"ש פי חיי שרה ש.ז. מבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א הלכה ברמב"ם בחלי מלכים ומלחמותיהם פרק י"ב הלכה ב', וזל"ה"ק: "ובזה יובן הדיוק בדברי הרמב"ם שלפני"ז "לא נתאו החכמים והנביאים ימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם ולא כדי שירדו בעכו"ם ולא כדי שינשאו אותם העמים ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה".

דלכאוו תמוה איך יעלה על הדעת לפרש ש"נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח . . כדי שישלטו על כל העולם . . ירדו בעכו"ם . . כדי שינשאו אותם העמים", והרי אפילו בנוגע לחכמי אוה"ע מצינו שעיקר עיסקם ומשאת נפשם הוא במושכלות ואין להם תשוקה לשלוט ולרדות, וכ"ש וק"ו שכ"ה בנוגע לחכמי ונביאי ישראל?

אלא כוונת הרמב"ם היא, דסלקא דעתך אמינא שתכלית המעלה שאל"י נתאוו החכמים וכו' היא לתקן את העולם, היינו ללמד את העולם דעת את הוי' באופן של פעולה והשפעה (כמ"ש בפרק י"א), שזהו ענין של שליטה ורדי אמתית (ברוחניות). וקמ"ל הרמב"ם כאן שזה אינו שלימות הענין, ולא בשביל זה נתאוו החכמים והנביאים לימות המשיח, אלא כדי שיהיו פנוין בתורה וחכמתה ויהיו חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים, עכלה"ק בהשיחה, עיי"ש.

ולכאורה צ"ל, דהרי בשלמא מ"ש הרמב"ם "...לא כדי שישלטו על כל העולם ולא כדי שירדו בעכו"ם ולא כדי שינשאו אותם העמים..." מובן היטיב עפ"י ביאור הנ"ל של כ"ק אדמו"ר, שליט"א, דכוונת הרמב"ם במילים אלו היא לשלול הס"ד שנתאוו לימות המשיח כדי להשפיע על אוה"ע וללמד אותם דעת את הוי', אבל מ"ש הרמב"ם אח"כ "...ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח..." מה זה נוגע להשפעה על אוה"ע (שלכן צריך הרמב"ם לשלול את זה) וכי עיי' "לאכול ולשתות ולשמוח" יוכלו החכמים והנביאים להשפיע יותר על אוה"ע, ולכאורה אין שייכות בין הענין "לאכול ולשתות ולשמוח" להענין להשפיע על אוה"ע, וא"כ מדוע כתב הרמב"ם מילים אלו ("ולא לאכול כו") והרי פשוט שלא נתאוו החכמים והנביאים לימות המשיח לאכול ולשתות ולשמוח וא"כ הדרא קושיית כ"ק אדמו"ר שליט"א לדוכתא על מילים אלו ("לאכול כו"), וא"כ צ"ל מהי כוונת הרמב"ם (עפ"י ביאור הנ"ל של כ"ק אדמו"ר שליט"א) לשלול במילים אלו?

* השיחה מבאר תהו"א דלשלוט על העולם, וזענין דאכו"ם צריך ביאור בפני עצמו ואי"ז שייך להשיחה.

הוסיף רשעה על רשעתו

הרב ראובן וויטקעס

≈ לונדון אנגלי' ≈

בלקו"ש פ' תולדות ש.ז. מבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א דעת רש"י בנוגע נישואי עשו למחלת בת ישמעאל וזלה"ק: "...משא"כ לדעת רש"י לא היתה מחלת מרשעת, וזהו שכתב רש"י "הוסיף רשעה על רשעתו שלא גירש את הראשונות", כלומר, שזו עצמה היא הרשעות שהוסיף עשו עתה, **שלא גירש את הראשונות**, כדלקמן סעיף ד'.

ומוכרח מתוכן הפרשה שמחלת לא היתה מרשעת, שהרי כל הטעם שנשא עשו את בת ישמעאל הוא לפי שראה "כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו", ורצה לעשות נח"ר לאביו ולישא אשה שתהי' ישרה בעיניו, ולכן הלך לישמעאל לישא אשה מיוחסת דוקא . . . וא"כ מסתבר לומר שלקח אשה כשירה ולא אשה כנשו הראשונות שהיו **"מורת רוח** ליצחק ולרבקה".

(וממשיך כ"ק אדמו"ר שליט"א לבאר דעת רש"י) "ועדיין הדברים טעונים ביאור - דאיך אפשר לומר שרשעתו היא בכך "שלא גירש את הראשונות", דמה זה שייך ל"ויקח את מחלת גוי"? הרי הרשעות "שלא גירש את הראשונות" היתה אצלו ענין מכוי"כ זמן (מאז נשא אותן) ומהו הענין שאז "הוסיף רשעה על רשעתו (בכך) שלא גירש את הראשונות"? עכלה"ק, עיי"ש.

ועל קושי' זו מבאר כ"ק אדמו"ר שליט"א שכל הענין של נישואין אלו היו ענין של צביעות שכמו נישואין הראשונים בארבעים שנה היו ענין של צביעות כמו שפרש"י שעשו אמר "כשהי' אבא בן מ' נשא אשה אף אני כן" ובאמת הי' הולך לפניו וצד נשים כו', כך גם בנישואין אלו עם מחלת בת ישמעאל הי' צביעות כדי שיאמר יצחק שהוא (עשו) חזר בתשובה ולקח אשה כשירה, בה בשעה שזה צביעות שהרי לא גירש את הראשונות.

דלפי ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א נמצא שכל הרשעות של עשו בנישואין אלו (עם מחלת) הי' מפני הצביעות שבזה.

והנה חשבתי שאולי אפשר לומר באופן אחר, ובפשטות: דמה שפירש רש"י "על נשיו" - "הוסיף רשעה על רשעתו שלא גירש את הראשונות" הפי' הוא בפשטות דמכיון שעשו נשא עתה אשה כשירה (כמו שהוכיח כ"ק אדמו"ר שליט"א שם, במחלת אשה כשירה היתה, עיי"ש) אז לא הי' צריך לישאר עם נשיו הראשונות המרשעיות, כי עכשיו נשא אשה כשירה לפרות ולרבות ממנה, וא"כ מדוע לא גירש את הראשונות, וזהו שפי' רש"י ש"הוסיף רשעה על רשעתו" דלא זו בלבד שנשא אותן בפעם הראשונה דזה לבד הוא רשעות (מעשה של רשעות), אלא עוד יותר שאפי' כשהי' לו אשה כשירה (מחלת) הוא גם נשאר אתן ולא גירש אותן וזהו "רשעה על רשעתו שלא גירש את הראשונות" דזהו הרשעות עצמה מה שלא גירש הראשונות בו בשעה שיש לו אשה כשירה ופשוט.

■ ■ ■

א ג ר ו ת ק ו ד ש

על פי התורה אשר יורוך ואשר יאמרו לך תעשה

הרב אברהם יצחק ברוך גערליצקי
 ≈ ר"מ בשיבה ≈

באגרות קודש כרך ששה עשר אגרת ויפה (יום אדר"ח אדר תשי"ח) כתב בנוגע למצוות מדרבנן וזלה"ק: דעת הרמב"ם בהנ"ל - כתבה בפירוש, והיא, שהם בלאו דלא תסור וגם בעשה אשר יאמרו לך תעשה (סהמ"צ שרש ראשון (ועיין בהשגות הרמב"ן שם) סוף מנין המצות שבהתחלת סי' הי"ד הלי' ממרים רפ"א). ולפירוש זה י"ל מה שר' איוויא הביא סיומא דקרא לא תסור - (שבת כג,א) מפני שלאו חמור מעשה. - ומה שהרמב"ם בהלי' ברכות פ"א ה"ג הביא רישא דקרא אשר יאמרו גוי' -

מפני שאין מברכין על מלי"ת, וכמושי"כ ג"כ בבני בנימין על היד שם ובתורה תמימה לדברים (יז,א). וצ"ע מה שבהל' ברכות פ"ו ה"ב הביא הרמב"ם רק רישא דקרא - עפ"י התורה אשר יורוך, וכן בריש הל' ממרים. ובסהמ"צ הוצאת הר"ח (שליט"א) העליר - העיר המו"ל שחסרה תיבת וגו' אחר תיבת יורוך, וכ"מ קצת מזה שבס' החנוך מצוה תצה - שכידוע נמשך בכ"מ אחר ל' הרמב"ם - מעתיק כל הכתוב. עכלה"ק.

ויש להעיר בהצ"ע הנ"ל, [דבהל' ברכות פ"ג ה"ג כתב הרמב"ם וז"ל: וכן כל המצוות שהן מדברי סופרים .. כגון מקרא מגילה והדלקת נר שבת והדלקת נר חנוכה .. כגון עירוב ונטילת ידים מברך על הכל קודם לעשייתן אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות, והיכן צונו בתורה. שכתוב בה **אשר יאמרו לך תעשה** עכ"ל, ושם בפ"ו ה"ב כתב וז"ל: כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לק"ש בין לתפלה מברך תחלה אשר קדשנו במצותיו כו' שזו מצות חכמים שנצטוינו מן התורה לשמוע מהן שנאמר **על פי התורה אשר יורוך**, עכ"ל. דלמה כאן הביא רק רישא דקרא ובפ"א הביא סיפא דקרא דאשר יאמרו כו', כנ"ל]

דלכאורה יש מקום לומר בזה עפ"י מ"ש הרמב"ם בהל' ממרים פ"א ה"ב באמצע ההלכה וז"ל: הרי הוא אומר **על פי התורה אשר יורוך** אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם, **ועל המשפט אשר יאמרו** אלו דברים שילמדו אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן כו' עכ"ל. וא"כ י"ל דבפ"ו דאיירי רק אודות נטילת ידים, ובנט"י מבואר בחולין קו,א, אמר ראב"א כו' נט"י לחולין מפני סרך תרומה, ועוד משום מצוה, מאי מצוה אשר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים (ועי' בזה בס' ליקוטי הגרי"ז ע' יא) נמצא דזה נכלל בכלל **הגזרות והתקנות** של חכמים, דע"ז הביא הרמב"ם בהל' ממרים הלימוד מ"על פי התורה אשר יורוך", ולכן הזכיר בזה רק חלק זה מהכתוב.

אבל בפ"א דשם איירי ג"כ אודות מקרא מגילה והדלקת נר חנוכה, ואיתא במגילה יד,א, ת"ר **מ"ח נביאים** וז' נביאות נתנבאו לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה, מאי דרוש אמר ר' חייא בר אבין אמר

ריב"ק ק"ו ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה ממתה לחיים לא כ"ש עיי"ש, וכידוע מ"ש בשו"ת חתם סופר או"ח סי' קס"א ד"ה ואמנם, וסי' ר"ח ד"ה ומ"מ, ויו"ד סוף סי' רל"ג וכן בחי' חת"ס שבת כב"א, ד"ה פסולה וכג"א ד"ה והיכן, ועוד בכ"מ (וראה בענין זה בארוכה בסי' אגרא לישרים להגר"ח צימערמאן שי' סי' י"ט) דזהו ק"ו **מדאורייתא** ושיש חיוב מן התורה לעשות זכר לנס פורים וחנוכה, ומביא דכן משמע מהרמב"ן סוף שורש ב' בסהמ"צ עיי"ש. אי"כ נמצא דזה נכלל בדברים **שילמדו אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן**, מק"ו, הנלמד ממ"ש "ועל המשפט אשר יאמרו", לכן הביא כאן סיפא דקרא דאשר יאמרו לך תעשה.

מיהו לפי האמת אין לתרץ כן, [נוסף לזה דבפ"א נקט גם שאר מצוות מדרבנן שהם מצד גזרות ותקנות לבד] דהרי מוכח דהרמב"ם לא סב"ל כהחת"ס וכו' והק"ו בגמ' מגילה אינו אלא בדרך אסמכתא, (וכמ"ש בחי' הרא"ם על הסמ"ג ריש הל' מגילה בדעת הרמב"ם) דהרי במנין המצוות בריש הספר ביאר הרמב"ם הטעם דלא שייך בל תוסיף במקרא מגילה ועירוב כיון שלא אמרו **שהקב"ה** צוה כן וכו' עיי"ש, וראה בזה בארוכה בלקו"ש פ' שופטים תשמ"ה, ואי נימא שיש בזה ק"ו מדאורייתא לא שייך להקשות בזה כלל, וכן מכאן גופא בהל' ברכות דנקט חנוכה ופורים ביחד עם שאר מצוות דרבנן כהדלקת נר שבת כו' מוכח דלא סב"ל כנ"ל, וכן בריש הל' מגילה וחנוכה עיי"ש, הילכך אין לתרץ כנ"ל.

ובמה שבריש הל' ממרים הביא רק רישא דקרא דעל פי התורה אשר יורוך כנ"ל בהמכתב, לכאורה י"ל דשם איירי הרמב"ם בעיקר לא אודות החיוב לשמוע להם בפועל, אלא דבי"ד הגדול הם עיקר **תורה** שבעל פה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל, וזה מתאים יותר למ"ש על פי **התורה** אשר יורוך, וראה גם רמב"ם הל' שחיטה פ"י ה"ג וז"ל: וכן אלו שמנו ואמרו שהן טריפה אעפ"י שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן ממיתין ואפשר שתחיה מהן אין לך אלא מה שמנו חכמים שנאמר **על פי התורה אשר יורוך** עכ"ל, הנה גם הכא הביא רק רישא דקרא כיון דכאן ג"כ לא איירי בעיקר אודות החיוב שמיעה לדבריהם

אלא שהם הם לבד הקובעים בזה, ובזה מתאים יותר רישא דקרא דעפ"י התורה אשר יורוך.

≈ ≈ ≈

תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם

(ב) באגרות קודש שם אגרת ה'תתקסו (מיום ב' טבת תשי"ח) כתב וזלה"ק: .. **לעצם השאלה**. אלו הקורין פ' הנשיאים בס"ת - האם נכון אשר בש"ק יסמכו קריאה זו לקרה"ת של הצבור, ובס"ת זו עצמה - - היינו שיגללוה לפי נשא - בכדי למעט בטלטול ס"ת. - ואף שלא העיר כת"ר עד"ז - מובן שהספק הוא גם בהנוגע לר"ח ניסן ולימי ב' וה', ומטעם הני"ל. לפענ"ד אין לעשות כן: (וכתב בזה ג' טעמים ואח"כ כתב): ד' ועיקר לפענ"ד: בכלל אין לקרות פ' הנשיאים קודם למוסף - שהרי הקריאה זכר ולעורר הקרבת קרבנותיהם וקרבת מוסף שהוא תדיר ומקודש - קודם לקרבנות הנשיאים. עכלה"ק. ומשמע הכוונה בזה דכיון דבפועל הקריבו הנשיאים קרבנותיהם לאחר קרבן מוסף, א"כ אין מקום עכשיו להקדים קריאת פ' הנשיאים לתפלת מוסף, כיון דהקריאה הוא זכר לקרבנותיהם, אין מקום שיהי בסדר הפוך מכפי שהי' בפועל.

ויש להעיר בזה במ"ש בשו"ת מהרי"ץ ח"א סי' ל"ב שנשאל לו ג"כ כשאלה הני"ל, וכתב בזה ג"כ דטוב יותר לקרות אחר מוסף, כי תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם ומוסף הוה תדיר, ולפי"ז צריך ביאור דלמה לא כתב בהמכתב הטעם דאין לקרות פ' נשיאים לפני תפלת מוסף כיון דתפלת מוסף הוה תדיר לגבי קריאת פ' הנשיאים? ואפשר לומר בזה משום דאח"כ כתב שם ע"ז דכבר העלה בשו"ת שאגת אריה (סי' כ"ב) דברשות לגבי מצוה לא שייך כלל זה, וכתב דאפילו דרבנן נגד תורה הוה כרשות לגבי חובה, ומכ"ש מנהג בעלמא נגד חובת תפלת מוסף עיי"ש, ולפי"ז י"ל דלכן לא נקט טעם זה בהמכתב אלא משום דאז בעת קרבנות הנשיאים הי' זה לאחר קרבן מוסף, לכן גם עכשיו הי"ז צריך להיות בסדר הזה. [ובנוגע לגוף הענין עיי"ש דמסיק ג"כ כהמכתב לקרות אחר מוסף, ומוסיף שם עוד ב' טעמים].

מיהו לכאורה כשמעיינים בשאגת אריה שם נראה דבאמת גם בנדו"ז צריך לומר תדיר קודם, לא כפי שהעלה הני"ל, דהנה בתחלה שם כתב דלכאורה צריך לומר דאם צריך לקיים מצוה דאורייתא ומצוה דרבנן מצוה דאורייתא קדים דכל המקודש מחבירו קודם, ומביא רא"י מברכות דף נ"א דאינו כן, ומבאר הטעם בזה דהא דכל התדיר והמקודש דקדמי אינו אלא ב' מצוות דצריך להקדים תדיר או מקודש לחבירתה, כגון הא דאמרינן בהיו לפנינו ב' תפלות מתפלל של מנחה קודם לשל מוסף, והיינו דוקא ברוצה להתפלל צריך להקדים התדיר, אבל באינו רוצה להתפלל עדיין הרשות בידו, ואם רוצה להתעסק בדבר הרשות לית לן בה, נמצא דאין מעלת תדיר ומקודש אלא במצוה על חבירתה, אבל לא לגבי דבר הרשות, וכיון דשל סופרים קלים משל תורה ה"ל נגד ד"ת כדבר הרשות, הלכך אם מקדים של ד"ס הקלים לשל תורה החמורים אין כאן זילותא לשל תורה, דה"ל כמקדים דבר הרשות לשל מצוה עי"ש, אבל מסיים אח"כ וז"ל: הלכך כל דתיקנו רבנן כעין דאורייתא תקון, דליקדם תדיר דדבריהם לשאינו תדיר של תורה כיון דאין כאן זילותא לד"ת, דהא ה"ל כדבר הרשות לגבי מצוה, דל"ל בה בהקדמתה, וכיון שנתברר דד"ס התדיר קודמין לד"ת שאינו תדיר, ה"ה **ד"ת התדיר לא גרע וקדים לד"ס שאינו תדיר** עכ"ל, וכוונתו דאף דעיקר כלל זה לא שייך לגבי דאורייתא ודרבנן, כיון דהדרבנן ה"ז כדבר הרשות, אבל סו"ס בפועל תיקנו כן דכל התדיר קודם, וכן הוא כשהדאורייתא הוא תדיר כמ"ש בהדיא, וא"כ י"ל גם לנדו"ד דבפועל צריך להקדים תפלת מוסף לקרבנות הנשיאים, גם לפי שיטת השאג"א.

ועל עצם היסוד של השאג"א דדאורייתא לא קדים לרבנן ישנם החולקים ע"ז, וראה בשו"ת נוב"י מהדו"ק או"ח סי' מ"א ובפרי חדש או"ח סי' ס"ז, וע"י ג"כ בשו"ת חסד לאברהם (מהדו"ק) סי' ב' שחולק על השאג"א ומפריך כל הראיות שלו, וע"י ג"כ שדה חמד מערכת ת' כלל מ"ט, וע"י גם בדעת תורה למהרש"ם או"ח סי' תפ"ט סעי' ט' שהביא מ"ש בזה בקובץ על הרמב"ם פכ"ט מהל' שבת ה"ו ועוד.

סימני טהרה בבהמות ודגים

ג) במה שנתבאר בשיחת ש"פ ויצא אודות סימני טהרה דמעלה גרה ומפרסת פרסה אם הם סימנים המבררים, או שהם פועלים הטהרה, וכדאיתא גם בלקו"ש ח"א ע' 223 ואילך וכן בח"ב 375, וצוין שם לצפעי"נ ריש הלי מאכלות אסורות.

כדאי להעיר בזה שכן חקר גם בשו"ת מהרי"ט ח"א סי' נ"א וכן איתא בס' לקח טוב להגרי"ע בריש הספר אות ב', וכן בבית האוצר ח"ב מערכת ב' כלל ה' (דף ח' סוף ע"ב) ובס' זרע אברהם סי' י"א אות י"ז וסי' י"ג אות א' וסימן י"ד אות כ"ד.

ובצפעי"נ שם יצא לחלק בדעת הרמב"ם דסימני בהמות ודגים הם **הגורמים** הטהרה, משא"כ סימני עופות וחיות שהם מבררים עיי"ש, ולכאורה יש להקשות ע"ז דהרי הרמב"ם במורה נבוכים (חלק שלישי פמ"ח צוין בלקו"ש שם) כתב בהדיא: "ודע שאלו הסימנים רצוני לומר העלאת גירה ושסיעת פרסה בבהמות וסנפיר וקשקשת בדגים **אין מציאותם סיבת ההיתר** ולא העדרם סיבת האיסור, אמנם הם סימן ויודע בו המין המשובח מן המין המגונה", נמצא דלדעת הרמב"ם סימני בהמות ודגים הם מבררים הטהרה ולא פועלים הטהרה, וזה לכאורה לא כהצפעי"נ.

■ ■ ■

פ ש ו ט ו ש ל מ ק ר א

הערות בפרש"י בפרשתינו

הרב אהרן חיטריק
≈ תושב השכונה ≈

וישלח יעקב

ברש"י דפוס א ב ליתא תיבות אלו, וכן הוא בכמה התחלות פרשיות, כמו שכתבתי כמה פעמים בהערות וביאורים.

וכן כאן רש"י אינו צריך לפרש ת"י אלו, לכן אינו מעתיקו וזה רק הוספות המעתיקים והמדפיסים להראות התחלת הסדרה.

ברלינר ושעוועל ויוסף הלל לא ציינו זה.

וישלח לב, ד

כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה

בדפוס ב ו ליתא כל זה, ובמקומה הגירסא: ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בראשיתו.

ובגליון נתקן "כל" ה"א... כמו בדפוסים שלפנינו.

לב, ה

אביך שברכני

בדפוס א "אביך שברכני שאמר לי".

בדפוס ב "שברכני אבי שאמר לי".

בדפוס ג "אבא שאמר לי".

בדפוס ו ח "שברכני אבי [בדפוס ח אבא] שאמר ליי".

בדפוס ט "שאמר ליי".

לפי הדפוסים שלנו "אביך" קשה שחרי יצחק היה גם אבא של יעקב.

ברלינר הכניס תיי "אביו" בסוגריים, אבל שעוועל הוציא תיי זו. ולא העיר כלל.

"שאמר ליי" ברלינר ושעוועל ויוסף הלל לא עמדו על גירסא זו. שתיי אלו נמצאים ברוב דפוסים הראשונים, ומיפים סגנונו של רש"י.

וישלח לב, ד

ד"א . . עד הסיום

בכל דפוסים הראשונים ובכת"י רומי **ליתא**.

(בדפוס ב נכתב זה בגליון).

ונראה שאין זה מרש"י, שאין דרכו לכתוב גימטריאות, כמו שצינתי בפי חיי שרה. ברלינר מציין לשו"ת הרשב"א סימן צ"ב שהזכיר מאמר זה, אבל אינו מייחס לרש"י.

וגם מהרא"ם נראה שלא גרס. שלפי דרך פירושו מפרש בפירושו על רש"י כאלו.

ואם זה אינו לרש"י מתרץ קושיות המפרשים הידוע, מה הפי' ששלח לעשו שקיים התרי"ג מצות הלא עשו כפר בזה.

~~~~~

בפרש"י כט, יח

הח' מיכאל חנוך גאלאמב
≈ תות"ל 770 ≈

בגליון העבר הקשה הרב מ.ל. שי' במ"ש רש"י "ואעפ"כ לא הועיל שהרי רמח"ל, שצ"ל הלי "ואעפ"כ", דהלא אינו דומה סוג הרמאות שחשש יעקב, לסוג הרמאות שעשה לבן בפועל וכמו שמבאר שם.

ובדרך אפשר יש לבאר בזה בהקדם דיוק בלשון רש"י, שלכאורה כותב דברים מיותרים, והוא ממ"נ: או שיכתוב "ואעפ"כ לא הועיל" ותו לא, או שיכתוב "ואעפ"כ רמח"ל (בלי להוסיף "לא הועיל שהרי").

דמדיוק זה אפשר לומר שהתיבות "לא הועיל (שהרי)" מחלק בין שני סוגי הרמאות. והיינו שהפ"י הוא - "ואעפ"כ לא הועיל, כל הסימנים הללו שנתן יעקב בכדי לשלול הרמאות, - "שהרי רמח"ל בסוג רמאות אחרת (שבשבילה לא יועילו סימנים וכיו"ב כי הוא רמאות בלי תירוץ כו' וכמש"ש).

■ ■ ■

נ ג ל ה

יעבר ואל יהרג ויכול להמלט

הח' ארי' לייב פרידמן
≈ תות"ל 770 ≈

בגליון דפ' תולדות הבאתי פסק השו"ע אבהע"ז סי"ז ס"ו: דבשעת הגזירה מתירין נשים ע"פ בעלי תשובה, וכ' שם בהגחה: "שמעידים מה שראו בעת צרה אע"פ שהמירו דתן מכח אונס וכו". והבאתי שם מחלוקת הרא"ש והט"ז, דהרא"ש ס"ל דמדובר

כאן כשמעידים אותן הבעלי תשובה על מה שראו בעת שהיו מומרים ע"פ אונס דאע"פ שאח"כ היו יכולים להמלט ונשארו שם ואכלו נבילות לתיאבון דהוו פסולים לעדות, מ"מ כיון שבעת שראו היו מומרים ע"פ אונס הוי להו תחילתן בכשרות וסופן בכשרות, כיון שלבסוף עשו תשובה, והט"ז חולק עליו וכתב בכה"ג אפילו ראו המעשה בעת שנשארו שם ויכלו להמלט על נפשם ואכלו נבילות לתיאבון, ואח"כ עשו תשובה, דהיה תחילתן בפסלות וסופן בכשרות, דכשרים להעיד וכמו עבד ושפחה דכשרים להעיד בעגונות וכו'. ודוקא גבי רשע גמור בעינן תחלתו וסופו בכשרות, אבל לא במומר מחמת אונס סתם אע"פ שאכל נבילות לתיאבון. והקשיתי שם על הט"ז מפסק הרמב"ם בהל' יסודי התורה פ"ה הי"ד שכתב בנוגע לדיני עובד עכו"ם באונס, וז"ל: "אבל אם יכול למלט נפשו ולברוח מתחת יד המלך הרשע ואינו עושה הנה הוא ככלב שב על קיאו והוא נקרא עובד עבודה זרה במזיד, והוא נטרד מן העולם הבא ויורד למדרגה התחתונה של גיהנם", עכ"ל. דלכאורה נראה מפסק הרמב"ם דמי שיכל למלט נפשו ולא עשאו (ועבד עכו"ם או שאר עבירות) הוה עובד עכו"ם (וכדו') במזיד, וא"כ הו"ל כמו רשע גמור וה"י צריך להיות פסול לעדות אפי' להט"ז. ע"כ תו"ד שם.

ובגליון דפי' ויצא עמ' 18 כתב ע"ז התי' ש.ז.כ. דלא ידע משום מה הבאתי הרמב"ם הנ"ל, דהרי לכאורה זה פשוט דאין כוונת הרמב"ם לומר דאם יכול להימלט ואינו עושה, הרי כל העבירות (כגון אכילת נבילות לתיאבון) נחשבים לו כעכו"ם כי מהיכי תיתי לומר כן, וכל מה שהרמב"ם מחדש הוא דהעובר עבירה באופן כזה דיכול להימלט ואינו עושה, הרי הוא כמזיד, ובזה גופא הט"ז מדבר, בעובר במזיד, "שאין לו להתיר ע"פ בעלי תשובה אא"כ ידוע שלא הי' רשע גמור בשעת אונסו לעבור במזיד על עבירות גדולות וכו'", אבל מומר באונס אפי' אכל נבילות לתיאבון (דהיינו במזיד) נאמן, אלא דאעפ"כ פסק הט"ז להתיר במקרה כזה משום דבעדות אשה הקילו, וכמו שהקילו בזה עדות שפחה וכו'. (עיין בט"ז שם סק"ד), ע"כ תו"ד התי' הנ"ל.

וכנראה שלא ביארתי כהוגן את דברי, וע"כ נפלה הטעות בפי הדברים, דהא כשמעיינים קצת בדברי הרמ"א והט"ז שם רואים בפירוש שהמדובר כאן הוא במומר שעובר על כמה עבירות ואפי' חמורות, דהא פשטות לשון רמ"א שם שכתב "שמעידים בעת צרה אע"פ שהמירו דתן מכח אונס" - משמע שהמירו דתן **לגמרי** אפי' בעבירות חמורות וכך הם עושים אח"כ כשנשארו בין הגוים ויכלו להימלט, דהא אלי"כ הו"ל לרמ"א לכתוב שכופים עליהם לאכול נבילות וכדו', וכן הוא בפשטות, וכל החידוש שבדברי הט"ז הוא **(כמפורש בדבריו)** שאפילו בשעה שיכלו למלט נפשם ולברוח אכלו נבילות לתיאבון, שאז הי' כבר סלקא דעתך לומר שיחיו פסולים בגלל **שאכלו לתיאבון** - ולא משום שכפאו עליהם כך, הרי אעפ"כ אנו אומרים שהם כשרים להעיד כיון שאכילת נבילות לתיאבון אינה נחשבת לעבירה חמורה כ"כ (אע"פ שפסולים לעדות) עכ"פ לגבי התרת אשה לבעלה, אבל איברא דלחט"ז מדובר כאן כשהם עוברים באונס גם על שאר עבירות, ואפי' חמורות, בגלל **שנשתהו** אצל הגוים, ורק שעושים כך בגלל האונס ושכופים אותם על כך, ולכן כתב הט"ז דכשרים להעיד לשיטתו, כיון שעכ"פ אין הם **רשעים גמורים** לעבור על אותן עבירות גדולות וחמורות **במזיד**, ועושין כך רק משום האונס, כנ"ל.

ונמצא מובן מכ"ז דהט"ז מדבר באופן שיכלו אותן הבעל תשובה למלט נפשם מהאונס ואעפ"כ נשתהו שם וראו הריגת הבעל, ורוצים להעיד ע"ז, הנה מחדש הט"ז, דאע"פ דכשראו המעשה היו פסולים לעדות כיון שאכלו נבילות **לתיאבון**, ועברו על שאר עבירות (חמורות) **באונס** מצד הכפי, וכלשון הט"ז בס"ק ד' שם: "דמלשון רמ"א שכתב מה שראו בשעת הגזירה **משמע אפי' שלא בשעת התחלת הגזירה אלא אפי' מה שראו אחר שנעשו מומרים**", מ"מ כשרים להעיד כיון שלא עשו אותן העבירות כרשעים גמורים **במזיד**, ואכילת נבילות לתיאבון לא חשובה כ"כ לפסול אותם.

וע"ז שפיר שאלתי מפסק הרמב"ם שם דכיון **דלפועל** הם עברו מתוך כפי ואונס גם על שאר עבירות, ואפי' חמורות, כפשטות הלשון "**שהמירו דתן**", וכנ"ל בארוכה, אי"כ כיון שיכלו למלט נפשם הרי הם כעוברים **במזיד** לשיטת הרמב"ם, ולא מסתבר

שהט"ז יחלוק עליו, כיון שלא חולקים על הרמב"ם בזה על אתר (כפי שחיפשת), ומקורו של הרמב"ם הוא בגמ' ב"מ כמו שצינתי בגליון דפ' תולדות מספר המ"מ להרמב"ם, וא"כ שפיר צ"ע בדברי הט"ז הנ"ל בפסקיו, וכמו שאכן כתבתי בגליון דפ' תולדות.

ואולם, יש להעיר בדברי הרמב"ם הנ"ל בהל' יסודי התורה, ממה שכתב באגרת השמד (הוצאת לעם עמ' ס"ה), וז"ל: "אבל כשכופין אותו לעבור על אחת מן המצוות אסור לעמד באותו מקום, אלא יצא ויניח כל אשר לו וילך ביום ובלילה עד שימצא מקום שיהא יכול להעמיד דתו . . . אלא יגלה למקום ראוי ולא יעמד בשום פנים במקום השמד, וכל העומד שם הרי הוא עובר ומחלל שם שמים והוא קרוב למזיד", עכ"ל.

דלפי דברי הרמב"ם באגרת השמד שבכה"ג הוא "קרוב למזיד", ה"י אפשר לתרץ הקושיא על הט"ז הנ"ל, ומ"מ דברי הרמב"ם במשנה תורה שם הם עיקר, ויל"ע.

ש ו נ ו ת

ספרי חקירה

הת' צבי הירש רסקין
≈ תות"ל 770 ≈

בגליון יו"ד (תקכא) במשי"כ הרש"י שיחי' חזן ע"ד משי"כ כ"ק הרבי נ"ע בקונטרס חנוך לנער שיחי' וח"ו לעסוק בחקירה אלקית . . . ובדא"ח נמצא הכל דכולא בה כו'...", ומזה רצה לומר שאולי י"ל שיחס זה לספרי חקירה ה"י גם אצל כ"ק אדמו"ר האמצעי.

להעיר עד"ז ממאמר דכ"ק אדמו"ר שליט"א דשנת תשמ"ח, ד"ה והחכמה מאין תמצא וגו', בקטע הג' זה שמביא בלקו"ת ביאור המאמר ע"פ מ"ש בספר "עמק המלך" ואח"כ כתוב בסוגריים מרובעות בעיקר בסופו וזלה"ק: ומכאן תשובה לאלו המחפשים ביאורים דוקא בענינים שמקורם בעמק המלך, שלא זו הדרך, ויש די עמקות בעניני חסידות, כמו המשך תערי"ב, וגם בענינים שבעמק המלך **שהובאו בחסידות**. ואין מקום לחדש ללמוד דוקא ענינים חדשים בעמק המלך, ובפרט שיש הרבה ענינים לחדש בחסידות ובקבלה מלבד זה. וכשיסיימו הכל אז בטח כבר יבוא משיח צדקנו, ונשאל אותו שאלות אלו וכו'.

~~~~~

י' מיני כלי זמר

הרב ישראל גרינברג

≈ תושב השכונה ≈

במזמור הללוקה הללו קל בקדשו כותב האבודרהם שיש בו עשרה פעמים הללו.

בסידור המקובל ר' הירץ ש"ץ (טוהינגן ש"ק) כותב: ד"א הללו קל בקדשו י' **הללוי** כאן וכן י' מיני כלי שיר **"עם"** כלי הנשמה.

ברבינו בחיי תשא לב,ט **תשעה** מיני זמר.

בסידור עם דא"ח עא,ב סוף קטע הללוהו: ודרך כלל הזכיר י' מיני כ"ז [כלי זמר] נגד י"ס הגנוזות במאציל שיבאו ע"י לגילוי באבי"ע וכמ"ש במ"א. ושם עא,ג בריש קטע כל הנשמה י"י מיני כלי זמר הנ"ל עד צלצלי תרועה [ואינו מסתפק בזה ובין חצאי לבנה חושבם בפרטיות] שופר, נבל, וכנור, ותוף, ומחול, מינים ועוגב צ"ש וצ"ת".

במאמר מקביל להסידור (ע"פ המו"ל) ספר מאמרי אדה"ז מארז"ל ס"ע תכה "עשר מיני זמר".

בסה"מ תקס"ג ח"א ע' רלו (עה"פ) י"י מיני כלי זמרי.

בלקו"ת קרח נהג, (שלכאוי אותו הענין דתקס"ג) י"וש כמה כלים כמ"ש הללוהו בתקע שופרי. ויש לעיין איך להתאים החשבון שהם יו"ד - כלי"ז כמ"ש בסידור.

≈ ≈ ≈

בענין גילוי אליהו - בגמרא

במאמר ויספו ענוים בה' שמחה (כפ"ח תשמ"ה) ר"ע 4: ע"ד שאמרו **בענין גילוי אליהו** דיהבו בי עינייהו ברבי אבא כו' דגריס באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשי.

בהערות המו"ל מציין (1) שהכוונה לסנהדרין פחב, ושם ברב עולא בר אבא. (2) ומשכ"כ **"בענין גילוי אליהו"** צ"ע. וע"ש מה שמשתדל בזה.

ולולי דמסתפינא אפ"ל שה"י כתוב בר"ת בגמ' (ופירושו) בגמרא. ולהמעתיק נתחלף ה"מ"י ב"א"י וכתב בגמ' וכיון שאין לזה פירוש פיענחו אותו בענין גילוי אליהו.

~~~~~

קשר בין האבות לרבותינו נשיאנו

הרב דניאל שלום הכהן ווייס
≈ מנהל רוחני בישיבת תורת"ל ≈
אלבאני

כבר ידוע הקשר שיש בין האבות - אברהם יצחק ויעקב - וה"אבות של חסידות" - הבעש"ט, הרב המגיד ואדמו"ר הזקן, בפתגם כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ נ"ע בנוגע להאושפיזין וכו' (ראה שיחת ליל א' דחגה"ס תרצ"ז ותש"ג, הובאה בלקו"ש ח"יד ע' 412 ושם ע' 491, ובאג"ק אדמו"ר מוהריי"ץ ח"ט ריש ע' תמג, וראה ספר הערכים חב"ד (כרך ד) ערך אושפיזין דסוכות

ס"ה (ס"ע שדמ ואילך) ושי"נ. ובכו"כ שיחות של כ"ק אדמו"ר שליט"א בחה"ס שמבאר הקשר שיש בין כ"א מהם בכמה אופנים, ראה מעייני הישועה עמ' 66: שענינם אחד, ושם עמ' 101-75).

ויש להעיר על ענין נוסף שיש ביניהם נקודה משותפת.

אברהם יצחק ויעקב חיו ביחד חמש עשרה שנים (משנת ב' ק"ח (שנת הולדת יעקב אבינו) עד ב'קכ"ג (שנת פטירת אברהם אבינו). וכן בנוגע להאבות של חסידות, שחיו יחד חמש עשרה שנים (משנת ה'תק"ה (שנת הולדת אדמו"ר הזקן) עד תק"כ (שנת פטירת הבעש"ט).

~~~~~

הערות לתרגום האנגלי לתניא

הרב יוסף שמחה גינזבורג
≈ רב מקומי - עומר ≈

בתרגום האנגלי לאגרת התשובה פ"ג, תרגמו "ערך ח"י גי"פ" כאילו כתוב "בערך" היינו "לא בדיוק ממש" בעוד צ"ל "ערך" = "שווי מדויק".

שם, אגה"ת פ"ט, שכחו לציין המקור לתניא דבי אליהו הנזכר בפרק, וכבר נסמן במ"מ להרב חיטריק שי' עמ' שס (מקיצורים והערות לתניא) לויקרא רבה פכ"ה [ס"א], עיי"ש.

~~~~~

הערות על "ספר התמימים"

הרב משה דוד שרייבער
≈ ברוקלין נ.י. ≈

בגליון דר"ח כסלו מגיב הרב יצחק גנזבורג על הערות הת' ישראל מרדכי הלוי קאזמינסקי על "ספר התמימים" שי"ל בחודש הקודם.

בהתנצחות זו שכני נגזר עליה שלא יחיי הפסק מאשים אחד את השני בסילוף דברים ועוד האשמות חמורות אך בנוגע לעצם הענין מתעלם הוא מטענותיו והולכים סחור סחור בנסיון לעקוף את הבעי ולנקודה לא מגיעים. ובכלל זהו דרך חדשה שלדאבוננו השתרשה, שאחרי שמישהו מבקש בכל לשון של בקשה שיכתבו הערות על ספרו הנה אם מעיזים לכתוב הערות בפועל ממש. הרי שמחבר הספר נפגע אישית ולא נתקרה דעתו עד שהאשים את המעיר בסילופים ובשאר האשמות שאין להם שחר.

ועל ראשון ראשון:

בגליון ה' כתב הרימ"ק על מה שנכלל ר' בנימין מלמד ברשימה של המלמדים בתו"ת: "להעיר שר' בנימין מלמד לא הי' חלק [מ]הצוות! הוא הי' מלמד עירוני לפני תו"ת".

ועל כך ענה הרי"ג בגליון ו' ששמו של ר' משה בנימין נלקח מתיאורו של מו"ח בספרו ליובאוויטש וחיילי ע' 85 ושאל מנין לו שר' משה בנימין לא הי' מלמד בתו"ת.

ועל כך הביא הרימ"ק רשימה של ספרים שהוזכרו בהם שמות המלמדים (כולל שמועות וסיפורים ג' חלקים, יומנו של הרי"ג דזשייקאבסאהן, ועוד) ולא נזכר בהם ר' משה בנימין מלמד, הרי שהוא לא הי' חלק מצוות המלמדים של תו"ת.

ובגליון ח שואל הרי"ג אם ידע על מקור הדברים בליובאוויטש וחיילי א"כ מדוע לא מצא לנכון להעיר על כך לפני שייל ספר התמימים.

ובכן המעיין בליובאוויטש וחיילי ע' 85 יראה שבסוף רשימה של מלמדים - המתחיל בכותרת (שבסוף ע' 84): "המלמדים היו" המוזכרים אי' אחרי השני בהבדל של פסיק - בא נקודה ואח"כ כתוב: הי' מלמד בשם משה בנימין וכ"ק אדמו"ר הרי"צ למד אצלו. מספר עליו ומחבבו ביותר, אך אני כבר לא פגשתי וספרו שנסע לאמריקה.

וא"כ הרי גם ר' רפאל נחמן הכהן שהי' מתלמידי תו"ת מליובאוויטש לא פגשו ורק שמע עליו מפי השמועה.

ואם זה מפי השמועה אין שום עדיפות להר"נ הכהן על פני כותב ההערה שלא למד בליובאוויטש.

אך האמת יורה דרכו שגם אליבא דמחבר ליובאוויטש וחייליה לא הי' מצוות ההנהלה של תו"ת. ועכ"פ לא הי' לו מקור על כך שכן המקור לזה הוא שיחות אדמו"ר הריי"צ שמזכיר את ר' משה בנימין מלמד, ושם שהי' מלמד עירוני וד"ל.

ושוב מתעכב הריי"ג על כך שבין הספרים שמציין הרימ"ק ברשימה המתפרסמת בגליון ז' כותב גם: "שמועות וסיפורים ג"כ להר"נ כהן ז"ל". ואילו אח"כ כותב: "לשיטת[ם] של **עורכי** ליובאוויטש וחיילי" בה בשעה שידוע לכל, וגם לכותב הנ"ל, שחלקו הראשון של הספר נכתב, אות באות, ע"י מו"ח הרר"נ הכהן ע"ה.

ותמיהני שמעיו לכתוב כך [להאשים את הרימ"ק בסילוף] בו בשעה שידוע לכל, וגם לכותב הנ"ל, שזהו אי' מנקודות המחלוקת בין הרימ"ק להריי"ג מי כתב את ליובאוויטש וחיילי אם הכל נכתב אות באות ע"י חותנו הרר"נ כהן כפי שנכתב בגליון העבר, או חתנו עורך ספר התמימים [נמצא הוא מחבר ספר התמימים והוא הוא עורך ספר ליובאוויטש וחיילי], בפרט שבעת הוצאת הספר לאור עולם כבר כהו עיניו (של הרר"נ הכהן) מזיקנה.

ואפי' אם נאמר שגוף הספר אכן נכתב אות באות ע"י הרר"נ הכהן בזמן מוקדם יותר, הרי לית מאן דפליג שבשעת הדפסת הספר הוסיפו וגרעו מדבריו.

וכעת נתייחס לתגובה נוספת - בספר התמימים נכתב: "חן גרשון בהר"ר דוד צבי (הרד"ץ) מרוגטשוב" "חן יוסף בהר"ר דוד צבי (הרד"ץ) מרוגטשוב".

ועל כך העיר הרימ"ק שקודם כל הרד"ץ לא הי' רב בעיר רוגצוב [כי אם בצרניגוב כידוע] ושנית כל לא היו ר' גרשון ור' יוסף בני הרד"ץ כ"א בני ר' דוד חן מרוגצוב. [בן אחיו של הרד"ץ].

ועל כך השיב הרי"ג בגליון ו' "הרד"ץ אכן הי' רב בצרניגוב. אבל תיבת "מרוגטשוב" המופיעה בספר לא מכוונת עליו, כי אם על נכדי אחיו, ר' גרשון ור' יוסף (ב"ר דוד), שהיו מרוגטשוב".

כמדומני שכל אי שיקרא את הציטוט המובא לעיל יסיק בעצמו שמרוגטשוב קאי על האבא, וכן מוכח גם מהעובדא שאין הבדל של פסיק בין "בהר"ר דוד צבי (הרד"ץ)" ל"מרוגטשוב". ואילו רצה לייחס מרוגטשוב רק להבן ולא להאבא הי' לו לכתוב "חן גרשון מרוגטשוב בהר"ר..." או לכל הפחות להעמיד נקודה או פסיק בין שם האבא לשם העיר.

ובפרט שכל הקטע הועתק אות באות מליובאוויטש וחיילי [כפי שיוכח המעיין שם] אלא ששם כהוגן: ב"ר דוד מרוגטשוב. ושם גם מופיע נקודה בין שם האב לשם העיר להורות שהתואר מרוגטשוב קאי (גם) על הבן. וזה פשוט.

ל"זכותו" של כותב ההערה בגליון העבר יש לזקוף את העובדה שכני מעודו לא התאזר באומץ חלב לחזור בו בכתב מדברים שכתב מקודם ולומר דברים שאמרתי טעות הם בידי. אחרת אי אפשר להבין התנפלותו בקצף שצף על הרימ"ק שהודה בגליון ז' [אחרי שטען בגליון ה' שהשיבה בראמען לא היתה ישיבת תו"ת כ"א ישיבה עירונית. ותשובת הרי"ג בגליון ו' שכל מה שנכתב על הישיבה בראמען נלקח מתולדות חב"ד ברוסי הסובייטית עי' רעז] שאכן מהרשום עיי' המו"ל של תולדות חב"ד ברוס" נראה שכן הי' שם ישיבת תו"ת [היינו מתרפ"ה עד תרפ"ח משא"כ בשנת תרע"ו שאז הי' רק ישיבה עירונית].

בענין הישיבות בפולין יש כאן ויכוח עניני האם הי' מתאים לערוך את הרשימה על פי סדר הא"ב שאז קודמת אטבוצק לווארשא, בעוד שהישיבה בווארשא קדמה לישיבה של אטבוצק

בפרט שבפולין (בניגוד לרוסי וארה"ב) ישיבות אלו הן היחידות המופיעות ברשימה ויש סברא להקדים את וורשא לאוטבוצק מפאת סדר הזמנים.

ולבסוף ברצוני להתייחס להאשמותיו שהרימ"ק סילף דברים בזדון וכבר אמרו חז"ל כל הפוסל במומו פוסל. ולדוגמא: כותב שהרימ"ק טען שהרמ"ב מלמד לא היי מורה של הרבי [הריי"ץ] נייע, בשעה שהרבי נייע בעצמו מעיד **ההיפך** (ההדגשה שלו).

אך המעיין במ"ש הרימ"ק בגליון ה יראה **שלהד"ם**! הרימ"ק כתב שרי משה בנימין לא נמנה בין מלמדי אדמו"ר הריי"ץ (רי יקותיאל, רי שמשון, רי גרשון, ורי ניסן) רק נהיי הבוחן של כ"ק אדמו"ר הריי"ץ במשניות בע"פ כמסופר בארוכה ביומן אדמו"ר ריי"ץ משנת תרנ"ב-תרנ"ג שנתפרסם בסה"מ תשי"א שאחרי שפעם אחד במקום לחזור משניות בע"פ חזר ני"ך מינה אביו את רמ"ב לבחון אותו במשניות בע"פ. ואחרי שהפציר הרבה באביו, נענה לו וקבע לו חצי שעה ביום לכתיבה דהיינו שרמ"ב היי מספר לו סיפורים והוא היי כותבם וכך התלמד סגנון הכתיבה.

[**וכמסופר** שם שמקודם היי מספר לו בלה"ק והיי כותבם בלה"ק. והתאונן שאינו מתלמד מאומה, ואח"כ חזר הרמ"ב לספר באידיש והריי"ץ כתב בלה"ק וכך התלמד לכתוב היטב עיי"ש בארוכה].

מה שהביא הרימ"ק בגליון ה מזכרונות על הריי דזשיקאבסאן בנוגע לייסוד ישיבת חרסון כתב על פי הזכרון ולא היא, כפי שהשיב הריי"ג בגליון ו אבל מכאן ועד הטחת האשמות בהי"ל על סילוף בזדון עדיין יש דרך רחוקה.

ועדיין יש להאריך בכל הני"ל, אלא שכבר נתארכו הדברים.

~~~~~

שינוי בתוארי אדה"ז בחתימות בניו בהסכמה/הקדמה לתניא/שו"ע.

הת' שמואל קראוס
≈ תוח"ל 770

בתחילת הלימוד בספר ה'תניא' כפי שנחלק לימי השנה על-פי
ה'מורה שיעור', נמצא בשיעור היום הראשון¹ - י"ט כסלו -
גם לימוד "הסכמת הרבנים שי בני הגאון המהר"ל ז"ל ניע"י.

הסכמה זו, אף שאינה "הסכמה" במובן הרגיל של המילה², ודאי
שצריכה לימוד היא, וכ"ק אדמו"ר שליט"א - בדבריו בשיחת
ש"פ במדבר, מבה"ח וערי"ח סיון תשמ"ב³ - עמד על הצורך
בלימוד הסכמה זו עוד קודם לימוד פרק א' של ה'תניא',
וכראי' לכך ציין לעובדת הדפסתה דווקא **בתחילת** הספר, אף
שתוכנה - הסכמה להדפסת "אגרת הקודש" וה"קונטרס אחרון" -
שייך לחלקים **האחרונים** שלו.

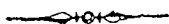
כאשר הלימוד הוא כדבעי - העיר כ"ק אד"ש - אזי מוכרחים
לשים לב לשינויים שבחתימות בני אדמו"ר הזקן (על-פי
הנדפס במהדורת ווילנא תר"ס ואילך):

אצל התלמידים ואם הסצא תמצא איזה טעות שגיאות מי יבין
ימצא הטעות דמכות טטעות סופר והכוונה תהיה ברורה:

נאום **דוב בער** בא"א מו"ר הגאון החסיד קרוש ישראל
טרנא ורבנא **שניאור זלמן** ז"ל נבג"ם.

ונאום **חיים אברהם** בא"א מו"ר הגאון החסיד טרנא
ורבנא **שניאור זלמן** זצ"ל נבג"ם.

ונאום **משה** בא"א מו"ר הגאון החסיד **שניאור**
זלמן ז"ל נבג"ם.

(1) בשנה פשוטה.

(2) ראה מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א בלקו"ש חיי"ז ע' 519: "ולפלא שלא ראיתי ולא-
שמעתי מעוררים על הפשוט (בנוגע לס' חתניא) בפי חמדברים עדי", שלפענייד פשוט -
ההיפך. וחוא . . "הסכמת הרבנים בני כו" - אינה הסכמה במובנה הרגיל (וכשתי
ההסכמות שלפני - שעיקרה הסכמה על (תוכן) חספר, שלכן טוב לחדפסו כו'), כ"א
ע"ש התחלתה "הוסכס אצלנו ליתן רשות כו"י **להדפיס** (אנח"ק)".

(3) נדפסת - בלתי מוגהית - בס' 'תועדות' תשמ"ב (לח"ק), ח"ג ע' 4-1512.

בהתבוננות בתוארי אדה"ז המופיעים בחתימות בניו, רואים שהם באופן ד"פוחת והולך": הר"ר חיים אברהם השמיט את התואר "קדוש ישראל" המופיע בחתימת אדמו"ר האמצעי, והר"ר משה השמיט בנוסף לזה גם את התואר "מרנא ורבנא" המופיע אף אצל הרח"א, וזאת למרות שמדובר אודות תוארים שכתבו על אביהם ונשיאם, ובאופן שהשנים האחרונים (הרח"א והר"ר משה) ראו את התוארים שכתב אדמו"ר האמצעי - כי הם חתמו לאחריו!

אף שבאותה שיחה - בשנת תשמ"ב - לא נתבאר הטעם לשינויים אלו, הרי שבשנת תשמ"ג, כשנדפס בהוצאה שניי' הסי' שיעורים בספר התניא' על לקוטי-אמרים, נדפסה בו הערה מכ"ק אד"ש בענין זה, הכותב (ע' (9) 4 בשוה"ג):

לע"ע לא מצאתי שיעירו על השינוי שבתוארי אדה"ז שבחתימות בניו, וכל אחד משמיט ב' תיבות מהחתימה שלפניו - ע"פ הוצאות דת"ס ואילך.

ואולי י"ל: בזמן חתימת ההסכמה ה' החותם הא' (נשיא ומורם מעם -) קדוש ישראל, ולכן מדגיש - שדוקא אדה"ז הוא "קדוש ישראל";

החותם הב' - ה' אז רב ופוסק" - "מרנא ורבנא" - ולכן מדגיש שדוקא אדה"ז הוא "מרנא ורבנא";

החותם הג' - ה' אז גאון וחסיד (כידוע בסיפורי רבותינו נשיאינו⁵) ולכן מדגיש שדוקא אדה"ז הוא "הגאון החסיד".

הוספת "צדיק" - ב"צ"ל" שבחתימה הב' - (כאם כן הוא בהכח"י ושאר הדפוסים⁶) י"ל ג"כ ע"ד הנ"ל - ע"פ

4) ביבית רבי' (נו, ב) כותב עליו: "כל חייא שנים שחי' רבינו [אדח"ז] בלאדי חיי' הוא עומד לפניו ועל ידו חיי' משיב תשובות ועצות נכונות לכל מבקש במלי דעלמא כו'. אחר פטירת רבינו כשקבע אחיו הקדוש אדמו"ר האמצעי ני"ע דירתו בלויבאוויטש קבע גם הוא דירתו שם ואחיו הקדוש שם גי"כ חמשרה עליו לפקח בעניני אניש"י.

5) בכ"י מקומות בשיחות אדמו"ר (מתוריי"צ) ני"ע מסופר אודות חר"מ בן אדח"ז (על כשרונותיו, גאונותו וכו'), אך לע"ע לא מצאתי סיפור מיוחד, או ענין מיוחד, על חיותו אז (בתקע"ד) "גאון וחסיד" (אף שבוודאי חיי' כזה).

6) לע"ע לא נודע שינוי כתב-יד (זה שחתום בנוכ"י, או כתי"י אחר של מעתיק) מ"חסכמה" זו של בני המחבר, ובנוגע ל"שאר הדפוסים" - ראה לקמן.

הידוע⁷ שהי' מצויין בצדקות שלו, בעניויות ושפלות
בעיני עצמו וכו'.⁸

* * *

לפני שניגש לדון באופן בו מובאים תוארי אדה"צ בחתימות
בניו כפי שנדפסו בהוצאות הקודמות לזו של ווילנא תר"ס,
אציין שכחירה הנ"ל בדבר השינוי בתוארים, וגם בדבר הוספת
"צדיק" בחתימת הרח"א - נמצא כבר בקונטרס 'הוספה לספר
עדות לאספי' שנדפס בברוקלין בשנת ה'תשי"ט, והוא מהרח"ח
אברהם סענדר נעמצאו ע"ה, מראשוני התמימים בתו"ת
ליובאוויטש, בעמח"ס 'עדות לאספי' עה"ת (נ.ל. ה'תשט"ז).
בסוף הקונטרס (ע' כג) כותב המחבר:

כאשר זכיתי ב"ה לבאר כמה דברים מקדושי הראשונים
זי"ע, ברצוני לזכות לבאר ג"כ בע"ה דברי קדושים
האחרונים זי"ע אשר גם מימיהם אנו שותים, היינו
הרבנים בני אדמו"ר הזקן בעל התניא והשולחן ערוך נ"ע
זי"ע, שכתבו הסכמה על הדפסת ספר התניא וכל אחד מהם
חתם בשינוי לשון ביחוס של אביו הקדוש, היינו: . .
ורואים אנו מהנ"ל שהרב ר' דובער הבליט תיבות "קדוש
ישראל" ודייק לכתוב ז"ל ולא זצ"ל; והרב ר' חיים
אברהם חיסר לכתוב תיבות "קדוש ישראל" והוסיף לכתוב
זצ"ל ולא ז"ל; והרב ר' משה חיסר לכתוב תיבות "קדוש
ישראל" וגם "מרנא ורבנא" וגם כתב ז"ל ולא זצ"ל.
ואבאר את השנויים בע"ה לפי דעתי בדרך אפשר.

הנה על אדמו"ר האמצעי ר' דובער נ"ע זי"ע אמר עליו
חתנו אדמו"ר ה"צמח צדק" נ"ע זי"ע כי מחמת גודל
קדושתו נהפך דמו בקרבו ואילו היו חותכים אצבעו קצת
לא הי' זב דם כי אם קדושה⁹. וכאשר אמרו חז"ל כי
צדיקים אין להם מנוחה, כדוב שאין לו מנוחה, והולכים
מחיל אל חיל בקדושה, בודאי אדמו"ר ששמו דוב שמא
גרים להלוך מחיל אל חיל בקדושה, ואיש כמוהו הי'
משיג קדושת אביו בטוב והי' ממלא מקומו, ולכן דייק

(7) ראה 'התמימים' חוברת שמינית ע' ח-י [2-760]; 'ספר התולדות' - אדמו"ר מתי"ש
(קחי"ת תשי"ז) ע' 6; סח"ש חיתש"ד ע' 125; 'בית רבי' שם.

(8) על מה שיש ללמוד מהערה זו בכללותה - ראה במאמר 'נישיא דורנו' מתרא"ח שיי
גליצנשטיין, שבועון 'כפר חב"ד' גליון מס' 92 ע' 17.

(9) מקובל יותר תנוסח - 'חיסדות', ראה סח"ש חיתש"ד ע' 79; 'בית רבי' דף צב
(ע"א) הערה ה.

לכנותו בשם "קדוש ישראל". וכאשר מעלת קדוש גדול ממעלת צדיק, ע"כ כתב עליו ז"ל סתם, ולא זצ"ל. והרב ר' חיים אברהם לא השיג בקדושת אביו כמו אחיו האדמו"ר האמצעי ר' דובער ע"כ חיסר לכתוב על אביו "קדוש ישראל"; אך כאשר אביו למד עמו ביחוד כמו שלמד עם הרב דובער ע"כ חתם עליו "מרנא ורבנא" כמו שכתב האדמו"ר ר' דובער.

והרב ר' משה אפשר לא למד אביו עמו ביחוד¹⁰ ע"כ לא כתב "מרנא ורבנא", וע"כ לא השיג גם מדרגת צדיק כמו אחיו ר' חיים אברהם וע"כ כתב ז"ל ולא זצ"ל.

כ"ז כתבתי לפי שראיתי בכתיבתם על הדפסת התניא דתכלית הסכמתם על ההדפסה היתה להיות נדפס בדיוק גדול וכן על נכונות ההדפסה, מוכן שהנכתב בזה הוא בטח מדויק בטוב, ואסיים בכי טוב.

* * *

בהערות מצייין כ"ק אד"ש שהשינוי הנ"ל בתוארים הוא י"ע"פ הוצאות דת"ר"ס ואילך", ולקמן נביא מהנמצא בהוצאות הקדומות יותר:

ברשימת "דפוס תניא" מאת כ"ק אד"ש נרשמו שני דפוסים התניא - מהדורה ח ומהדורה ט¹¹, - שנדפסו בשקלאוו בשנת תקע"ד¹². בשתי מהדורות אלו מופיעים התוארים הללו בשינוי מהנדפס במהדורות תר"ס ואילך, כפי הנראה להלן בפקסימילא ממהדורה ח:

הכפוזרים אצל התלמידים ואם המצא המצא איהו טעות שגיאות מי
יבין ימצא הטעות דמוכח מטעות סופר והכוונה תהי' כדורה :

היום יום ה' כ"ב אייר תקע"ד לפ"ק

נאום רוב בעד בא"א מו"ר הגאון החסיד קדוש ישראל

כבוד מרנא ורבנא **שניאור זלמן**
ז"ל נכנ"מ

ונאום חיים אברהם בא"א מו"ר הגאון החסיד מרנא

ורבנא **שניאור זלמן** זצ"ל

נכנ"מ

ונאום משה בא"א מו"ר הגאון החסיד מרנא ורבנא

שניאור זלמן ז"ל נכנ"מ

(10) אך יש לחער ע"ז מרשימת כ"ק אדמו"ר (מחוריי"צ) נייע - נדפסה ביספר התולדות אדח"ז ח"ג ע' 701 - חמספר שאדח"ז "בעצמו קבע זמני לימוד אתו [עם בנו תר"ר משה] בנגלה דא"ח ומחקר" (וראח גם סח"ש קיץ ח'ש"ת ע' 1158), ולעומת

הרי שאצל אדמו"ר האמצעי נוספה גם התיבה "כבוד" (שנשמטה אצל הרח"א והר"ר משה)¹³, ואילו התוארים שאצל הרח"א זהים לאלו שאצל הר"ר משה, מלבד האות "צדיק" שב"צ"ל" המופיע רק בחתימת הרח"א.

ובענין זה יש להעיר מהנמצא באגרת כ"ק אד"ש אל הגרש"י זוין ע"ה - מיום י"ד אדר א' תשי"ד - שנדפסה ב'אגרות קודש' ח"ח ע' רכד [ההוספות הנתונות בחצאי אריח הן שלי - ש.ק.]:

מה שהעיר בהתיקון דרך אפשר עמ[ו]ד ת"י¹⁴ כבוד מרנא במקום מרנא], החסיד מרנא במקום החסיד, ומפני שמצאתי רשום כך על גליון התניא והועתק מתניא של [אחד מ]זקני החסידים בדורות שעברו שכנראה משאר הערותיו ה" בר סמכא, אבל בכ"ז לא יכולתי לברר ברור מי הוא¹⁵ ולכן הכנסתי השינויים שלו בהמחלקה של תיקונים בדרך אפשר.

זאת לא מצאנו שלמד ביחוד עם הרח"א. עכ"פ, לפי כללות חסבר זה אפשר וזהו הטעם שגם הר"מ כתב על אדח"י - לפי מהדורות תקע"ד (ראח לקמן) - את התואר "מרנא ורבנא".

11) זו מסומנת בכוכב, והיא - ע"פ חזרת כ"ק אד"ש שם - מ"החוצאות אשר חובאו על ידי רושמי ספרים אבל לא ראיתים".

12) בספר יתורת חבי"ד (א') (קח"ת תשמ"ב) ע' 63 כותב ר"י מונדשיין על מהדורה ח שב"דפוס תניא" שהיא למעשה לא נדפסה בשנת תקע"ד, למרות שכן עולה מהפרט שבשערה, כי-אם אחרי שנה זו, ולפיכך הוא מכנה אותה בשם "אחר תקע"ד". את הטעם לכך הוא תולה בדבריו של אברהם יערי במאמרו על "יחדפוס העברי בשקלאווי" - נדפס ב'קריית ספר' שנה כב חוברת א' (ירושלים, תמוז תשי"ח) ע' 53 - חקובע שבית-חדפוס בו נדפסה מהדורה זו, שחי' שייך לעזריאל זעליג בן יעקב, "נוסד בשנת תקע"ח".

והנה, מלבד שקביעה זו של יערי אין לה שום מקור מבוסס ואינה בבחינת תורה מסיני, הרי שיערי עצמו - בחמשך אותו מאמר בחוברת הבאה של 'קריית ספר' (חוב' ב', תשרי תשי"ז) ע' 148 - רושם מהדורה זו כמי שנדפסה בשנת תקע"ד! (ואילו המהדורה חשניה, מס' ט ב"דפוס תניא", כנראה שלא חיתה לפניו).

זאת ועוד: בהתבוננות בפרט חשער של מהדורה זו (ח, המכונה בשם "אחר תקע"ד") - "לפרט צדקת ח' עשה ומשפטיו עם ישראל" - בחשוואה עם אותו הפרט במהדורה חשני' (ט) נראה ברור ששורה זו נסדרת מחדש (כמו גם כל חשער), והשאלה נשאלת: לשם מה לכתוב פרט מוטעה זה (כביכול), כאשר ניתן לכתוב פרט אחר, מדויק יותר?

13) בטעם חזבר אולי י"ל - ע"פ דברי כ"ק אד"ש דלעיל - שמאחר ונחנו בו (באדחאמ"צ) כבוד, כראוי לנשיא ומורם מעם, לכן חזגיש שדוקא אדח"י הוא הראוי לכבוד שכזה.

14) חכוונה ל"חזרות ותיקונים (בדרך אפשר)" שבאו בסוף ח'תניא, שבחוצא חנו"ן (ברוקלין תשי"ד) נדפסו בע' 406, ואי"כ צ"ל - "עמוד תיו".

15) ואי"כ לכאורה צ"ע מנין שהוא מ"זקני החסידים"?

— שאף ולע"ע לא ידוע מה בדיוק העיר בזה הגרש"י ז"ל ע"ה, יש לכאורה להעיר מהמהדורות הראשונות הנ"ל, בה: (א) אכן מפורש בחתימת אדמהאמ"צ שצ"ל "כבוד מרנא ורבנא"¹⁶. (ב) בחתימת הר"מ נוספה מלבד תיבת "מרנא" גם תיבת "רבנא"!

* * *

מלבד המופיע במהדורות הראשונות של הסכמת בני אדה"ז שביתניא, הרי שגם החתימות שב"הקדמת הרבנים בני כ"י שנדפסה בתחילת ה"שולחן-ערוך" - הלכות פסח, הנדפס לראשונה בשקלאוו אותה שנה (תקע"ד) - הם בדיוק כפי המופיע במהדורות התניא שנדפסו שם¹⁷, שעל כן הסברא אומרת - אחרי שסודר לדפוס ג' פעמים באותו אופן (פעמיים ב'תניא ופעם בשו"ע) - שאין בזה טה"ד, אם כי עדיין אין בזה הוכחה שנסדר מעצם גוכתי"ק, ואפשר שמההעתקה.

וכיוון שהגיעו הדברים לציון חתימות הבנים על הקדמתם לשו"ע, ראוי לציון בזה פרט נוסף, שאף הוא נזכר בשיחת ש"פ במדבר תשמ"ב:

בשו"ע הנדפס כיום ניתן למצוא רק את חתימות אדמו"ר האמצעי והרח"א, ואילו חתימתו של הר"ר משה - נשמטה. לעומת זאת, במהדורה הראשונה של השו"ע, משנת תקע"ד, כן מופיע חתימתו (כנ"ל), ובשיחה הנ"ל אמר כ"ק אד"ש שהדבר נעשה כנראה ע"פ הוראה וכ"י.

המהדורה הראשונה בה מופיעה ההקדמה הנ"ל בהשמטת שמו של הר"מ היא זו שנדפסה בסדילקאב בשנת תקפ"ו¹⁸, וטעם ההשמטה

(16) וא"כ צ"ע חטעם להכניס במדור זה - "הערות ותיקונים (בדרך אפשר)" - שינוי הנמצא בכתב-יד אחד מזקני החסידים, במקום להכניס ב"לוח התיקון" (שבו "חשוואה לחוצאות הראשונות" - "פתח דבר" שם) שכן מפורש במהדורה הראשונה שעם הסכמת זו (וכפי שמציין בו לתאריך החסכתה: "בתניא הוצאת שקלאו תקע"ד: היום יום ה' כ"ב אייר תקע"ד לפ"ק").

(17) כולל האות "צדיק" ב"צ"ל" המופיעה רק אצל הרח"א, אלא שבחתימה מהקדמה זו בחספות לשו"ע ח"ג-ד ע' 98[1930] (ברוקלין תשכ"ח) נוספה בטעות גם בחתימת אדמו"ר האמצעי - כפי שאכן נדפס במהדורות מאוחרות יותר (החל ממהדורת [סדילקאב] תקפ"ו; אח"כ במהדורת זיטאמיר תר"ז; וכך בשאר המהדורות עד לזו הנדפסת כיום, וכמו"כ בחתימתו על הקדמתו המיוחדת בהוצאת קאפוסט תקע"ו ואילך).

(18) ראה יתורת חב"ד (ב') (קח"ת תשד"מ) ע' 41. לעומת זאת, הרי שבמבוא לקובץ "גדיל תורה" חוברת ח' (נ.י. תשל"ז) ע' ח הערה 11 כתב ר"ש צירקינד שהשמטה

נעוץ כנראה בעובדה שכעשר שנים קודם הוכרח הרר"מ להעלים, וכידוע המעשה¹⁹, שעל כן לא רצו להדפיס שוב את שמו בספרים שיועדו לעבור את הצנזור, שכן דבר זה עלול הי' לעורר את אנשי המלוכה לחפש ולדרוש אחריו. במהדורת יוזעפאף תרט"ו נשמטו מהקדמת בני המחבר כל שלושת החתימות, כנראה מהטעם הנזכר לעיל, אלא שבכדי שלא להדגיש את "הסתרתו" של ר' משה הושמטו גם שמות שני הבנים האחרים.

* * *

עוד שתי הערות קצרות (בנושא שיש אולי להאריך בו) בדבר תוארי אדה"צ בחתימות בניו: א) בהסכמתו הנפרדת של אדמו"ר האמצעי לשו"ע - נדפסה לראשונה במהדורת קאפוסט תקע"ו - לא מופיעה המלה "כבוד", ואף תיבת "ז"ל" איננה. בהסכמה אחרת - לשו"ע או"ח עם "שערי תשובה" (להרח"מ מרגליות) ו"יד אפרים" (להרא"ז מרגליות) - משנת תק"פ (אג"ק אגרת טז), חתם: "נאום דוב בער באדמו"ר הגאון מוה' שניאור זלמן זצ"ל נ"ע מק"ק ליובאוויטש" (וראה עוד באגרות נוספות שם). ב) במהדורת זיטאמיר תר"ז נוספה גם הקדמה מיוחדת מהרח"א, החותם: "בהר' הגאון החסיד המפורסים מו"ה שניאור זלמן נ"ע זי"ע", ועוד הקדמה קצרה ממנו לחלק השו"ת, ושם: "ב"ה הגאון החסיד מוה' שניאור זלמן נ"ע זי"ע".

זו נעשתה כבר בכרך הראשון מחלק או"ח שנדפס בקאפוסט בשנת תקע"ו [וראה מח שחעירו בזה בקובץ 'הערות התמימים ואנישי' גליון כג (קריית-גת תשמ"ח) ע' קב]. בטעות זו נמשך כנראה אחר דברי הרא"ח נאח ז"ל במבוא ליקונטרס השולחן שלו (ירושלים תשי"ט) ע' ז, שאף הוא כותב שבדפוס זה נדפסה גם "הקדמה כללית חתומה משני בני רבינו ז"ל, והיא נדפסת בכל תוצאות השו"ע בכל הדפוסים". למעשה לא נדפסה במהדורות קאפוסט הני"ל כי-אם הקדמה מיוחדת מאת אדמו"ר האמצעי, ואילו הקדמת בני המחבר הידועה כלל לא נדפסה בה (ועל מ"ש הרא"ח נאח ז"ל - כבר העיר ע"ז ר"י מונדישין במבוא שם ע' כז ש"כנראה כתב מזכרוני").

מלבד זאת חשוב לציין לפרט נוסף אותו מציין הר"י צירקינד שם: "ברוב הטפסים שראיתי מדפוס שקלאוו הני"ל [שו"ע, תקע"ד] נגזר שמו [של הר"מ] מעל חני"ר ורישומו כמעט ואינו ניכר [וכן הוא ברוב הטפסים שראיתי מדפוס הראשון של אגרת הקודש, שנדפס אף הוא עם הקדמה שבאו בו ג' בני רבינו על חתום, בשקלאוו תקע"ד]. ענין זה טעון בירור".

19) ראה אג"ק כ"ק אדמו"ר (מחוריי"צ) נ"ע ע' טו-ז, ושם מסופר שהי' זה ב"אור ליום החמשי י"ט כסלו תקע"ו. ברשימה אחרת של האדמו"ר נ"ע - לא נדפסה לע"ע - מסופר שהמאורע הי' בשנת תקע"ז, וראה גם 'בטאון חב"ד' גליון מס' 34-35 ע' 10 ו"בשולי חננוים" שם ע' 11. ועצ"ע.

לזכות

כ"ק אדמו"ר שליט"א

נשיא דורנו

לאריכות ימים ושנים טובות מתוקות ושמחות

*

לרגל יום הבהיר י"ד כסלו

*

ויהי רצון שיראה הרבה נחת משלוחיו, תלמידיו, חסידיו

ומכלל ישראל וינהיג את כולנו מתוך בריאות הנכונה,

ושיתקיים דידן נצח בכל, עד לדידן נצח הכללי -

ונזכה בקרוב ממש לעלות, כל בניי שליט"א,

קוממיות לארצינו הקדושה, ומלכנו בראשינו,

בהתגלות מלך המשיח - נאו!

*

נדפס ע"י

הרה"ת ר' יוסף יצחק וזוגתו שיחיו

דייטש